

ЛІТЕРАТУРА:

- 1.Дмитрієв А.І., Дмитрієва Ю.А., Задорожній О.В. Історія міжнародного права. К.: Видавничий дім «Промені», 2008. 384 с.
- 2.Міжнародні системи і глобальний розвиток : підручник / Кер. авт. колективу О.А. Коппель; за ред. Л.В. Губерського, В.А. Манжолі. К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2008. 606 с.
- 3.Huntington S. Clash of civilisations. Foreign Affairs. 1993, summer. P.22-49.

УДК 340

Шеховцова Т.О.

аспірантка *Запорізького національного університету.*

Науковий керівник:

*д.ю.н., професор Удовика Л. Г.,
Запорізький національний університет*

ПРАВА ЛЮДИНИ І СМЕРТНА КАРА В ІСЛАМСЬКОМУ ПРАВІ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Формування багатополярного світу, яке активно відбувається з кінця ХХ ст., супроводжується зміщенням акцентів та оформленням декількох «центрів сили», серед яких не останнє місце займають країни Арабського Сходу. Х. Бехруз справедливо відзначає, що посилення позицій ісламу та його впливу на події у світі свідчать про те, що в сучасних умовах мова йде про визнання ісламу в якості одного з найважливіших чинників трансформації політичної та правової карти світу [1, с.54]. Разом з тим, оформлення сучасної міжнародної системи і нового міжнародного правопорядку обумовлює проблеми у функціонуванні ісламських правових систем на сучасному етапі їх розвитку, призводить до суттєвих внутрішніх і зовнішніх їх трансформацій, пошуку такої моделі розвитку, яка задовольняла б інтереси держав, суспільств відповідних країн і окремих індивідів, забезпечувала баланс між світськими та релігійними початками ісламського права.

Наріжним каменем критики ісламських правових систем виступають права людини. Незважаючи на те, що конституції арабських країн закріплюють ряд загальновизнаних універсальних прав і свобод людини, ця тема постійно опиняється в центрі конфліктів, які призводять до утвердження негативного погляду на сутність ісламської правової системи у цілому. Особливо це стосується смертної кари як різновиду кримінального покарання в ісламському праві, яка продовжує існувати у ряді арабських країн і викликає занепокоєння світового співтовариства.

Метою роботи є дослідження сучасного стану і перспектив подальшого розвитку інституту смертної кари як різновиду кримінального покарання в країнах Арабського Сходу.

Методологічним підґрунтям дослідження впливу глобалізації на трансформацію ісламських правових систем у цілому та інституту прав

людини зокрема є праці вітчизняних і зарубіжних учених, які досліджували особливості ісламських правових систем та їх функціонування в умовах глобалізації, зокрема: Х. Бехруз, А. Браїло, Т. Дураєв, Л. Кияниця, Д. Лук'янов, Г. Косач, Л. Сюкіяйнен та інших. Водночас, слід зауважити, що тематика прав людини в ісламських країнах та їх трансформацій під впливом глобалізації не знаходить належного висвітлення у наукових публікаціях.

Для ісламського кримінального права і процесу, як і для більшості галузей ісламського права, характерною є одночасна наявність норм, запозичених з інших правових систем, і норм, заснованих на класичному ісламському праві. Яскравим прикладом подібного дуалізму є ісламська система кримінальних покарань, яка у більшості арабських країн вона відтворює шаріатську модель кримінально караних діянь і складається з чотирьох елементів: 1) хадд – нормовані покарання, передбачені ісламським законом, які призначаються за злочини проти божественних прав, наданих в інтересах всього суспільства. До таких злочинів належать: перелюбство, крадіжка, безпідставне звинувачення у перелюбстві, вживання алкоголю, збройний замах на громадський порядок, одностатеві зв'язки, звідництво; 2) кісас – покарання, що призначається винному в злочинах проти життя і здоров'я, рівноцінне заподіяній шкоді: «І відплата зла – зло, подібне йому»; 3) дїя – матеріальне відшкодування збитків, завданих життю і здоров'ю внаслідок злочину. Це покарання, альтернативне кісас, при цьому Коран наказує в першу чергу шукати саме компенсацію, а не вимагати відплати; 4) тазір – стягнення, які накладаються судом, види і розміри яких не встановлені ісламським релігійним законом і визначаються на розсуд судді. На відміну від перших трьох категорій, лише деякі злочини категорії тазір указані в Корані і Сунні (нарахування відсотків, підкуп, наклеп). Інші злочини даної категорії встановлюються державою, якщо в цьому є необхідність, та можуть бути декриміналізовані. За ці злочини може бути призначене покарання у виді позбавлення волі, штраф чи різки [2, с.125-126].

Смертна кара залишається одним з найскладніших питань ісламського права, оскільки належить до покарань, закріплених Кораном та Сунною, а отже, не підлягає скасуванню. Основними цілями ісламського кримінального права є запобігання злочинам і захист прав людини і основних свобод, а також створення мирного суспільства, в якому забезпечуються і охороняються п'ять основних ісламських цінностей: релігія, життя, інтелект, власність і походження (честь). Право на життя [3, с.51]. Разом з тим, смертна кара передбачається шарітом не тільки за вбивство. Зокрема, ісламська правова доктрина допускає застосування такої санкції за бунт і ряд інших тяжких злочинів (торгівля наркотиками, захоплення заручників, тероризм). Наприклад, кримінальне законодавство Ірану передбачає смертну кару за вбивство, зґвалтування, розбещення неповнолітнього, содомію, торгівлю наркотиками, збройне пограбування, викрадення людини і державну зраду. Крім того, даний вид покарання може бути призначений також за віровідступництво і перелюбство, вчинене особою, що перебуває у шлюбі [4, с.154]. Попри те, що формально законодавством арабських країн допускається застосування смертної кари, на практиці це покарання присуджується рідко, оскільки нормами шаріату встановлені високі стандарти

доказування, необхідні для засудження злочинця. Так, наприклад, для доведення факту перелюбства необхідні показання чотирьох чоловіків, які своїми очима бачили той факт, про який говорять. Відмова хоча б одного свідка від показань або його невпевненість в тому, що він бачив саме перелюбство, тягне за собою покарання за безпідставне звинувачення [4, с.154]. Крім того, для кожної категорії злочинів передбачені особливі правила доказування, які обумовлюють законність та обґрунтованість застосування покарання, в т.ч. смертної кари. В узагальненому вигляді вони зводяться до наступного: у злочинах категорії «хадд» можуть використовуватись лише визнання обвинуваченого і показання двох правомочних свідків чоловічої статі. При цьому свідки повинні бути розсудливі, а їх чесність та почуття честі не повинні викликати сумнівів. Крім того, при вирішенні справ цієї категорії забороняється посилатись на непрямі докази; у злочинах категорії «кісас» доказами визнаються визнання обвинуваченого, показання двох правомочних свідків чоловічої статі, клятва, показання двох жінок та одного чоловіка, показання чотирьох жінок [5, с.171]; основний принцип ісламського кримінального права полягає в тому, що, якщо число свідків не буде вичерпним, тоді злочин потрапить у категорію «тазір», або буде застосоване більш м'яке покарання [3, с.50].

Водночас, слід відзначити, що в деяких арабських країнах смертна кара залишається досить поширеним заходом реакції на злочин. Одним із лідерів за кількістю приведених у виконання смертних вироків є Королівство Саудівська Аравія: за даними Amnesty International, у 2019 р. в цій країні стратили рекордну кількість людей – 184 особи (для порівняння, у 2018 р. страчених було 149), з яких 6 жінок і 178 чоловіків. Більшість вироків стосувалась злочинів, пов'язаних із наркотиками, та вбивств [6]. Значне занепокоєння в профільних міжнародних організацій викликає той факт, що в Королівстві смертна кара може бути присуджена неповнолітнім. У 2020 р. указом короля Сальмана призначення вищої міри покарання неповнолітнім злочинцям було скасоване і замінене позбавленням волі на строк не більше 10 років.

Схожа ситуація спостерігається в Ірані: так, у 2017 р. до виконання було приведено щонайменше 437 смертних вироків, у 2018 р. - 253, у 2019 р. - 280. Як і в Саудівській Аравії, в деяких випадках смертна кара застосовується щодо неповнолітніх: Кримінальним кодексом Ірану передбачений даний вид покарання для дівчат не молодше 9 лунних років і хлопців не молодше 15 лунних років за злочини категорії «кісас» та «хадд» (вбивство і перелюбство). Станом на травень 2019 р. таких смертних вироків було винесено щонайменше 85, станом на червень 2020 р. - 90 [7]. Значним резонансом відзначилась страта у вересні 2020 р. відомого греко-римського борця Н. Афкарі, якому було винесено одночасно два смертних вироків – за участь у незаконних протестах у січні 2018 р. та вбивство співробітника служби безпеки. При цьому, органи слідства не привели переконливих доказів вбивства, порушивши процесуальні вимоги доказування, а обвинувачений неодноразово скаржився на те, що в ході слідства до нього застосовувались заходи фізичного впливу і порушувались його права, зокрема, право на захист і належний судовий розгляд.

Отже, смертна кара як вища міра покарання залишається одним з найскладніших питань ісламського права. Встановлена шариатом за визначені категорії злочинів, ця кримінально-правова санкція не може бути скасована рішенням державних органів. Разом з тим, високий тягар доведення та жорсткі вимоги до доказової бази, які також встановлені ісламськими нормами і не підлягають перегляду, обмежують можливість її широкого використання. Активне застосування смертної кари на сьогоднішній день залишається здебільшого в теократичних країнах (Саудівська Аравія, Іран).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бехруз Х. Классическая концепция исламского государства и ее современная интерпретация. *Актуальні проблеми держави та права*. 2012. № 64. С. 54-62.
2. Бехруз Х. Релігійні та світські норми в правових системах ісламських держав. *Порівняльне правознавство*. 2012. № 3-4. С. 120-129.
3. Мамедов Ю. Ісламське кримінально-процесуальне законодавство: питання прав людини. *Грані*. 2020. № 10. С. 47-57.
4. Бехруз Х. Исламские и западные правовые традиции: ценностный подход. *Наукові праці НУ ОЮА*. 2015. № 15. С. 150-160.
5. Ковальчук С.О. Речові докази в кримінальному процесуальному законодавстві й доктрині кримінального процесу країн мусульманської правової системи. *Право і суспільство*. 2016. № 5. С. 168-173.
6. Доклад: Смертная казнь в 2019 году. URL: <https://eurasia.amnesty.org/2020/04/21/doklad-smertnaya-kazn-v-2019-godu-saudovskaya-araviya-postavila-pechalnyj-rekord/>.
7. Только в прошлом году в Иране казнили по меньшей мере 280 человек – доклад ООН. URL: <https://news.un.org/ru/story/2020/10/1388022>.

УДК 340

Шикір Д. О.

здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право»,
Навчально-науковий інститут права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ПРАКТИКИ

Актуальність теми, яку порушує дане есе, очевидна, оскільки захист прав та свобод людини та громадянина є важливим завданням для будь-якої демократичної держави. В умовах воєнного стану, коли держава має право обмежувати деякі права людей, особливо важливо, щоб вітчизняне та міжнародне законодавство гарантували людям дотримання їх найголовніших